

วิวัฒนาการระบบเศรษฐกิจไทย ในรอบ 200 ปี*

รองศาสตราจารย์ ดร.สุธี ประศาสน์เศรษฐ์

ความนำ

การพิจารณาถึงวิวัฒนาการเศรษฐกิจไทยในรอบ 200 ปีที่ผ่านมา เป็นเรื่องที่เราจะต้องศึกษาค้นคว้ากันอย่างรอบด้านและเจาะลึก ซึ่งผู้เขียนยังไม่อยู่ในฐานะจะทำเช่นนั้นได้ในเวลานี้ การเขียนเรื่องนี้อยู่ภายใต้ข้อจำกัดด้านเวลาและหน้าพิมพ์ ก็ต้องจำกัดแนวเรื่องลงมาในลักษณะสังเขป แต่ครอบคลุมในด้านหลัก ๆ และพอเพียงที่จะนำมาอภิปรายกัน ในการนี้ ผู้เขียนก็ต้องเลือกช่วงเวลาที่มิได้มีลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมคล้ายคลึงกัน มาเป็นตัวกำหนดช่วงทางประวัติศาสตร์และในแต่ละช่วงนั้น ก็พิจารณาถึงโครงสร้างทางเศรษฐกิจหรือสังคมที่ดำรงอยู่หรือกำลังคลี่คลายไปอย่างพอเป็นสังเขป ในด้านช่วงเวลาก็ตอบแบ่งเป็น 3 ช่วง คือ

ก) ช่วงก่อนสนธิสัญญาเบาริง ปี ค.ศ. 1855 ช่วงนี้เป็นช่วงที่เศรษฐกิจไทยเป็นอิสระจากอิทธิพลของทุนนิยมโลก ระบบสังคมไทยมีพัฒนาการอย่างเอกเทศและเป็นไปอย่างเชื่องช้า

ข) จากช่วงปี ค.ศ. 1855 ถึงยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ช่วงนี้เป็นช่วงที่ระบบเศรษฐกิจไทยได้มีการสอดแทรกเข้ามาอยู่ในวงจรการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศแบบอาณานิคม และ

ค) ช่วงการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศแบบใหม่ ประมาณทศวรรษ 1960 ถึงปัจจุบัน [2525]

* บทความพิเศษ: บทความนี้ได้มีการตีพิมพ์ครั้งแรกใน ภาจรายสาร ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2525

ในช่วง ข) และ ค) นั้น ระบบสังคมไทยโดยส่วนรวม ได้รับแรงปะทะ และถูกกระทบกระเทือนจากการขยายตัวของระบบทุนนิยมในระดับโลก ผลสะท้อนนี้ทำให้แบบวิถีการผลิตในสังคมไทยต้องมีการเปลี่ยนแปลงในทิศทางใหม่มากขึ้น ในการพิจารณาถึงหัวข้อ ข) และ ค) นี้เราจะกล่าวถึงความสัมพันธ์กับกลุ่มประเทศศูนย์กลางทุนนิยมโลกด้วย ในฐานะที่เป็นประเทศที่มีพัฒนาการแบบทุนนิยมรอบนอก (Peripheral Capitalism)

ในด้านการคลี่คลายทางโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมนั้น เราควรพิจารณาถึงประเด็นต่อไปนี้สำหรับแต่ละช่วงคือ 1) ลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจเป็นอย่างไร 2) ลักษณะทางชนชั้นที่พัฒนาควบคู่กับกระบวนการผลิตนั้นเป็นอย่างไร 3) ลักษณะทางสถาบันการเมืองและสังคม ตลอดจนอุดมการณ์และลักษณะของอำนาจรัฐที่พัฒนามาตามข้อ 1) และ 2) นั้นเป็นอย่างไร แต่ภายใต้ข้อจำกัดดังกล่าวข้างต้น บทความนี้คงเน้นหนักได้เฉพาะข้อ 1) และเอ่ยถึงข้อ 2) บ้าง ตามแต่ความคล่องจองของเนื้อเรื่อง ส่วนข้อ 3) นั้นกล่าวได้ว่าบทความนี้คงไม่อาจกล่าวถึงได้เลย

ก ช่วงก่อนสนธิสัญญาเบาริง ปี 1855

จากช่วงสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จวบจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ประเทศไทยมีระบบเศรษฐกิจแบบธรรมชาติคือ (Natural Economy) การผลิตในระบบเศรษฐกิจนั้น มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเลี้ยงตัวเอง เศรษฐกิจหมู่บ้านซึ่งมีเกษตรกรรม และหัตถกรรมเป็นรากฐาน มีบทบาทสำคัญในการผลิตมูลค่าส่วนเกินให้แก่สังคมการผลิตมีลักษณะหลากหลาย เช่นการทำนาทำไร่ ทอผ้า ทำเครื่องมือเกษตรกรรม ทำเครื่องปั้นดินเผา การประมง ฯลฯ การผลิตก็มุ่งใช้สอยในชุมชนและมีส่วนเกินไว้จ่ายเป็นส่วยสาอากรบ้าง บางครั้งก็มีการผลิตเหลือไว้ค้าขายแลกเปลี่ยนกัน แต่ก็มีขอบเขตจำกัด รัฐบาลมีบทบาทในการกำหนดการใช้ทรัพยากรมาก ซึ่งโดยมากดำเนินไปตามพันธะทางสังคมและศาสนา รัฐบาลผูกขาดการค้าขายสินค้าสำคัญ ๆ ไว้ภายใต้การควบคุมของ “พระคลังสินค้า” ราคาสินค้าที่สำคัญก็ถูกกำหนดโดยรัฐบาล และในระดับท้องถิ่นกำหนดตาม

ธรรมนิยมและความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ระบบกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเอกชน ยังไม่เกิดขึ้น เพราะบรรดาที่ดินทั้งหลายที่มีอยู่ภายในพระราชอาณาเขตนั้น เป็นขององค์พระมหากษัตริย์ รัฐบาลและชนชั้นนำได้รับส่วนแบ่งผลผลิตในระบบเศรษฐกิจจากระบบช่วยสาอากร การเกณฑ์แรงงานและบริการจากข้าทาสบริวาร ไพร่ทุกคนต้องขึ้นทะเบียนสังกัดมูลนาย ในแต่ละปีไพร่จะต้องถูกเกณฑ์ไปทำงานต่าง ๆ เช่น ทำงานโยธา สร้างวัด แพงเมือง เป็นต้น รวมเป็นเวลาประมาณ 6 เดือนบ้าง 3 เดือนบ้างแล้วแต่สมัย แต่แนวโน้มคือ การเกณฑ์แรงงานนี้ได้รับการผ่อนปรนให้เบาลงทุกที นอกจากนี้ไพร่ก็ไม่มีสิทธิในการรับจ้างงานต่าง ๆ นอกจากมูลนายอนุญาต สำหรับแรงงานที่เป็นทาส ซึ่งมีอยู่จำนวนมากนั้น ไม่มีอิสระเสรีในการทำมาหากินเท่าที่ควร ระบบภาษีก็มีลักษณะขัดขวางการขยายตัวของการผลิตและการค้า มีการเก็บภาษีหลายประเภท แต่ที่เป็นอุปสรรคต่อการผลิตอย่างมากก็คือ การเก็บภาษีสินค้าที่เคลื่อนย้ายไปมาระหว่างเมืองต่าง ๆ โดยมีด่านเก็บภาษีมากมาย

เมื่อพิจารณาถึงโครงสร้างทางชนชั้นของสังคม ก็เห็นได้ชัดว่า สังคมไทยในเวลานั้น ประกอบด้วยชนชั้นนำ อันได้แก่ เจ้านายและขุนนางชั้นสูงจำนวนเพียงน้อยนิด ซึ่งประกอบเป็นยอดปิรามิดของสังคม และตรงกันข้าม ณ ฐานปิรามิดนี้ กลับประกอบด้วยมวลชนจำนวนมากมหาศาล รวมทั้งไพร่และทาส ชนชั้นกลางซึ่งประกอบด้วย ข้าราชการระดับกลางลงมา กลุ่มพ่อค้าวานิช และชาวนาฐานะดี ก็มีอยู่จำนวนน้อย จนอาจกล่าวได้ว่า ชนชั้นกลางยังไม่เกิดขึ้นในสังคมไทยในขณะนั้น

ในบรรดากลุ่มบุคคลที่อาจถือได้ว่ามีฐานะปานกลางในสังคม และน่าจะมีความสำคัญในสังคมก็คือ กลุ่มนายทุนพาณิชย์ อย่างไรก็ตาม ภายใต้ระบบศักดินาไทยชนชั้นนายทุนไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ไพร่ทาสของไทยประสบอุปสรรคในการที่จะขยายการค้าและการสะสมทุน ในขณะที่บรรดาเจ้านายขุนนางต่างก็ยึดมั่นในค่านิยมแบบดั้งเดิม ที่ดูถูกและเหยียดหยามการค้าขายว่าเป็นของต่ำต้อย และไม่ควรแก่ศักดิ์ศรีแห่งชนชั้นนำในสังคม ชนชั้นนายทุนก็มีโอกาสพัฒนาอย่างเป็นปึกแผ่น ขณะเดียวกันช่างฝีมือก็มักถูเรียกตัวไป “รับราชการ” ในรั้วในวัง และไม่สามารถมีพัฒนาการอย่างเป็นอิสระ ดังนั้น

ศูนย์รวมอำนาจก็อยู่ในมือชนชั้นนำ ซึ่งมีผลประโยชน์ติดพันอยู่กับการรักษาความสัมพันธ์การผลิตแบบศักดินาไทยให้ยืนยงต่อไป

ในสภาวะสถาบันศักดินาไทยเช่นนี้ ย่อมมีขอบเขตจำกัด การผลิตและการค้าภายในประเทศก็มีขอบเขตจำกัดด้วย การแบ่งงานกันทำ และการผลิตเพื่อความเชี่ยวชาญเฉพาะอย่างจึงมีน้อย ดังนั้น พัฒนาการทางด้านเทคนิควิทยาจึงไม่สามารถจะเกิดขึ้นได้ ภาวะเศรษฐกิจจึงอยู่ในดุลยภาพระดับต่ำ การค้าภายในประเทศจึงอยู่ในขอบเขตแคบ และเป็นการแลกเปลี่ยนของกับของ การใช้เงินไม่แพร่หลาย การเคลื่อนย้ายผลผลิตปรากฏในรูปการส่งส่วยเป็นส่วยสิ่งของที่ชนชั้นปกครองเกณฑ์จากไพร่ทาส และนำส่วนที่เหลือไปใช้แลกเปลี่ยนสินค้าฟุ่มเฟือยจากต่างประเทศ “การค้าต่างประเทศ” ขณะนั้นคือการแลกเปลี่ยนสินค้าฟุ่มเฟือยเพื่อการบริโภคของชนชั้นนำ ปริมาณสินค้าไม่มาก การค้าที่มีอยู่จำนวนน้อยนี้ก็มิได้เป็นไปอย่างเสรี ต้องอยู่ภายใต้การผูกขาดของรัฐ ด้วยเหตุนี้ กระบวนการแบ่งงานกันทำทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศจึงแทบไม่สามารถส่งผลกระทบต่อการขยายตัวของการผลิตและการค้า

องค์ประกอบทางสถาบันและวิวัฒนาการของสังคมไทย ทำให้กระบวนการแบ่งงานกันทำขนาดใหญ่ไม่อาจเกิดขึ้นจากภายในได้ การค้าระหว่างประเทศเท่านั้นที่จะทำให้เศรษฐกิจแบบพอยังชีพของไทยแตกสลายลง หลังจากไทยเข้าร่วมในการค้าระหว่างประเทศใน ค.ศ. 1855 และได้ทำสนธิสัญญาเบาริงกับต่างประเทศแล้ว ก็มีการเปลี่ยนโครงสร้างสินค้าออกและสินค้าเข้า เกิดมีการผลิตเฉพาะอย่างขึ้น สินค้าเข้าซึ่งแต่เดิมประกอบด้วยสินค้าฟุ่มเฟือยเพื่อการบริโภคของชนชั้นนำ ก็เปลี่ยนมาเป็นสินค้าหลายชนิดเพื่อการบริโภคของคนทั่วไป ส่วนสินค้าออกซึ่งตลอดเวลาที่ผ่านมา ประกอบด้วยสินค้าจำนวนน้อยแต่มาชนิด ก็เปลี่ยนลักษณะเป็นสินค้าสำคัญเพียงไม่กี่ชนิด ผลจากการเปิดประเทศตามสนธิสัญญาเบาริงปี 1855 ถือได้ว่าไทยได้เข้าร่วมในการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศแบบอาณานิคม และเอกลักษณ์แห่งความเป็นอิสระก็เริ่มเลือนหายไป

ข. ช่วงสนธิสัญญาเบาริงถึงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

สนธิสัญญาเบาริงกับการก่อรูปของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมรอบนอก

ลักษณะทั่วไปที่สำคัญของเศรษฐกิจไทยในช่วงนี้ก็คือ การถูกรวมเข้าอยู่ในกระบวนการขยายตัวของทุนระดับโลก โดยยอมรับหลักแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศแบบอาณานิคม (Colonial International Division of Labour) กล่าวคือ ประเทศไทยทำหน้าที่ผลิตสินค้าเฉพาะอย่าง ในด้านสินค้าขั้นปฐมและวัตถุดิบเพื่อส่งออก เป็นการแลกเปลี่ยนกับสินค้าสำเร็จรูป เพื่อนำเข้ามาสำหรับการบริโภคภายในประเทศ การผลิตแบบเลี้ยงตัวเองค่อย ๆ ล้มลงเมื่อการผลิตเฉพาะอย่างขยายตัวมากขึ้น เช่น การหันมาผลิตข้าวเป็นหลักในภาคกลาง หลังจากรัฐบาลทำสนธิสัญญาเบาริง มีผลให้การผลิตแบบเลี้ยงตัวเอง โดยเฉพาะการทำหัตถกรรมพื้นบ้านต้องพังทลายลง เพราะการไหลบ่าเข้ามาของสินค้าจากกลุ่มประเทศศูนย์กลางทุนนิยมโลก (โดยเฉพาะอังกฤษ)

ก่อนจะอธิบายต่อไป เราควรทำความเข้าใจกับลักษณะของสนธิสัญญาเบาริง ซึ่งเป็นรากฐานและพันธมิตรการใหม่ของสังคมไทย ที่นำประเทศไทยเข้าสู่ความสัมพันธ์อันหลวมล้ากับทุนนิยมศูนย์กลาง (เช่นอังกฤษ) เป้าหมายสำคัญของสนธิสัญญาเบาริงนี้ก็คือ การทำให้ไทยเป็นตลาดสินค้า เป็นแหล่งขุดหาวัตถุดิบและการลงทุนของประเทศทุนนิยมศูนย์กลาง (Central Capitalism) เพื่อที่จะขยายเป็นกระบวนการสะสมทุนออกไปในระดับโลกนั่นเอง ดังจะเห็นได้ว่า ในระยะต่อ ๆ มา กลุ่มประเทศทุนนิยมศูนย์กลางอื่น ๆ เช่น สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส เยอรมันนี้ ต่างก็สามารถบังคับให้ไทยทำสัญญาในลักษณะเดียวกัน

สาระสำคัญของสนธิสัญญาเหล่านี้คือ

1. ให้ยกเลิกพระคลังสินค้า ซึ่งทำการผูกขาดการค้าต่างประเทศของไทย และอนุญาตให้มีการส่งข้าวออกได้อย่างเสรี ก่อนหน้านั้น ข้าวถือเป็นยุทธปัจจัย รัฐบาลจึงห้ามการส่งออก นอกจากได้รับอนุญาตเป็นกรณี ๆ ไป
2. ให้รัฐบาลไทยเก็บอากรส่งออกและนำเข้าได้ไม่เกินร้อยละสาม
3. ให้พ่อค้าจากประเทศมหาอำนาจ สามารถจ้างคนไทยเข้าทำงานในกิจการค้าและการลงทุน โดยไม่ถูกขัดขวางจากเจ้านายขุนนางไทย เพราะในอดีต การที่ไพร่จะไปทำงานที่อื่นได้นั้น ต้องได้รับอนุญาตจากมูลนายก่อน

4. มีข้อบังคับให้รัฐบาลไทยให้ความสะดวกแก่คนในบังคับประเทศ คู่สัญญา ให้มีเสรีภาพในการเดินทางไปค้าขายที่ราชอาณาจักร มีสิทธิในการ เช่นที่ดิน ซื้อหรือสร้างบ้านบนที่ดินนั้นได้ภายในรัศมี 4 ไมล์จากกำแพงเมือง อีกทั้งยังต้องคุ้มครองบุคคลเหล่านั้นให้พ้นจากการทำร้ายต่าง ๆ ด้วย

5. นอกจากภาษีและอากรศุลกากรห้ามเก็บค่าธรรมเนียมหรือภาษีอื่นใดจากพ่อค้าของประเทศคู่สัญญา ยกเว้นกรณีที่ได้รับความเห็นจากกงสุล

6. ให้พ่อค้าสามารถนำเข้าหรือส่งออกโลหะมีค่าใด โดยไม่มีข้อจำกัด

ทั้ง 6 ข้อนี้ เป็นสาระของสัญญาซึ่งมีผลบังคับให้ไทยเข้าร่วมอยู่ในวงจรรองการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศแบบอาณานิคม ข้อ 1 และ ข้อ 2 เป็นการวางรากฐานการสถาปนาระบบการค้าเสรี ซึ่งให้ประโยชน์แก่กลุ่มทุนนิยมศูนย์กลางเป็นด้านหลัก ข้อ 3 และข้อ 4 เป็นการสร้างเงื่อนไขให้แก่การค้าและการลงทุน โดยเฉพาะข้อ 3 เป็นการเปิดโอกาสให้มีแรงงานรับจ้างเกิดขึ้นครั้งแรกอย่างมีกฎหมายรองรับ ข้อ 5 และ ข้อ 6 ถือได้ว่าเป็นการส่งเสริมให้นายทุนต่างชาติ เข้ามาค้าขายและลงทุนในประเทศไทยมากขึ้น โดยมีข้อจูงใจ 2 ประการคือ การไม่คิดภาษีการค้าและภาษีเงินได้จากธุรกิจ ซึ่งมีลักษณะเหมือนกับนโยบายการส่งเสริมการลงทุนในปัจจุบัน ที่มีการให้สิทธิพิเศษแก่นายทุนต่างชาติ โดยการยกเว้นภาษีอากรให้บางประเภท กับการเปิดโอกาสให้นายทุนต่างชาติสามารถนำเงินลงทุนเข้ามาอย่างเต็มที่ (คือการนำโลหะมีค่าเข้ามาใช้เป็นเงินลงทุน) ขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสอย่างไม่จำกัดให้แก่นายทุนเหล่านี้ในการส่งผลกำไรกลับคืนได้ (การส่งโลหะมีค่ากลับไป)

สรุปคือ เนื้อหาในสนธิสัญญาเบาริง ก็คือการสร้างเงื่อนไขให้พร้อมไว้สำหรับการผนวกเอาประเทศไทยเข้าอยู่ในวงจรรองการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศแบบอาณานิคม เพื่อเปิดโอกาสให้การสะสมทุนแห่งทุนนิยมศูนย์กลางในการขยายออกมาในระดับโลก

ปัญหาที่น่าอภิปรายกัน ณ จุดนี้สักเล็กน้อยก็คือ ทำไมญี่ปุ่นซึ่งถูกบังคับให้ทำสัญญาในลักษณะที่คล้าย ๆ กันนี้ จึงปฏิเสธในการเข้าร่วมการแบ่งงานแบบอาณานิคม แต่หันมาพัฒนารูปแบบการสะสมทุนของตนเองได้ในลักษณะอิสระ (Auto-centric development) คำอธิบายอย่างหนึ่ง (ในหลาย ๆ ข้อ) คือรากฐานทุนนิยมของญี่ปุ่นนั้น พัฒนากว้างใหญ่ถึงระดับในช่วงที่เริ่ม

เปิดประเทศกลางศตวรรษที่ 19 (แต่มีได้หมายความว่าญี่ปุ่นเป็นทุนนิยมแล้วในตอนนั้น) เช่น มีการค้าภายในที่ขยายตัวกว้างขวาง มีการใช้เงินตราแพร่หลาย การผลิตหัตถกรรมพื้นเมืองขยายตัวเป็นอุตสาหกรรมใหญ่พอสมควร โครงสร้างทางชนชั้นก็มีการเปลี่ยนดุลอำนาจ ในลักษณะที่ชนชั้นนายทุนพาณิชย์หรือพ่อค้า ซึ่งมีฐานะต่ำต้อยมาก่อนหลายศตวรรษ เมื่ออย่างเข้ากลางศตวรรษที่ 19 ชนชั้นนี้ก็ม้ออำนาจมากขึ้น หลายตระกูลมีส่วนในการสนับสนุนให้ล้มการปกครองของตระกูลโตกุกาว่า และอีกไม่นานนักหลังจากเปิดประเทศ คือราวปี ค.ศ. 1868 ก็ได้เกิดปฏิวัติล้มระบบเก่าและสร้างระบบการปกครองใหม่ ซึ่งพวกนายทุนพาณิชย์และกลุ่มทุนอุตสาหกรรมมีอิทธิพลอำนาจรัฐอยู่มาก

กลุ่มนายทุนเหล่านี้พยายามตอบโต้การเข้ามาครอบงำของกลุ่มทุนนิยมศูนย์กลาง ซึ่งมีอภิสิทธิ์จากสนธิสัญญา การที่ญี่ปุ่นถูกบังคับให้ตั้งอัตราอากรศุลกากรได้เพียงร้อยละห้า ทำให้สินค้าจากทุนนิยมศูนย์กลางเข้ามาแข่งขันในลักษณะที่สามารถทำลายสินค้าพื้นเมือง เช่นการทอผ้าและเครื่องมือเครื่องใช้อื่น ๆ แต่จากการที่การผลิตเพื่อตลาดภายในเป็นไปอย่างกว้างขวาง กลุ่มผลประโยชน์ที่จะต่อสู้เพื่อรักษาการผลิตเดิม หรือพัฒนาการผลิตให้สามารถแข่งขันกับสินค้าเข้าได้ก็มีพัฒนาการในระดับสูง และมีการสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอำนาจรัฐ จึงสามารถใช้อำนาจรัฐนั้นมาคุ้มกันและส่งเสริมการผลิตให้สามารถแข่งขันกับสินค้าเข้าได้ และผลก็คือ ญี่ปุ่นสามารถสลัดตัวออกจากวงจรการแบ่งงานทำแบบอาณานิคม ไม่ยอมเป็นผู้ผลิตสินค้าขั้นปฐมแต่ถ่ายเดียวเพื่อแลกกับสินค้าสำเร็จรูป แต่ญี่ปุ่นก็ผลิตสินค้าหลาย ๆ อย่าง ทั้งสินค้าอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม และพัฒนาการของชนชั้นนายทุนที่สามารถเข้ามาใช้กลไกอำนาจรัฐ ช่วยให้ญี่ปุ่นสามารถก่อตั้งรูปแบบการสะสมทุนที่พัฒนาขึ้นโดยอิสระได้

ดังกล่าวมาแล้ว ณ กลางศตวรรษที่ 19 เมื่อไทยเปิดประเทศโดยสนธิสัญญาเบาริง การค้าขายภายในมิได้ขยายถึงระดับ การผลิตไม่ว่าทางด้านเกษตรกรรมหรือหัตถกรรมมิได้ขยายถึงระดับ การผลิตที่ขยายตัวมาตั้งแต่ปลายรัชกาลที่สามได้แก่การทำน้ำตาลแต่ก็เป็นของนายทุนจีน ซึ่งไม่มีอิทธิพลต่อการใช้อำนาจรัฐปกป้องกิจการของตน เมื่อมีการตั้งอากรขาเข้าเพียงร้อยละสามหลังจากปี ค.ศ. 1855 ราวปี ค.ศ. 1880 กิจการนี้ก็ถูกน้ำตลาดจากเกาะชวา

เข้ามาตีตลาดจนต้องเลิกกิจการไปเกือบหมด สำหรับการผลิตอื่น ๆ เป็นการผลิตขนาดเล็กโดยช่างตามชุมชนต่าง ๆ ชนชั้นที่จะพัฒนาการสะสมทุนต่อไปจนถึงระดับที่มีอิทธิพลทางการเมืองจึงมีอาจเกิดขึ้นได้

ฉะนั้นเมื่อมีการทำสนธิสัญญาเบาริง จึงแทบไม่มีพลังทางเศรษฐกิจการเมืองใด ๆ ที่จะสามารถเข้ามาใช้อิทธิพลอำนาจรัฐ เพื่อคุ้มครองกระบวนการผลิตที่ดำรงอยู่ จึงเป็นการสะกดขี่ขึ้นที่ไทยถูกดึงเข้าอยู่ในวงจรแบ่งงานทำระหว่างประเทศแบบอาณานิคม และผลก็คือ กระบวนการสะสมทุนที่เกิดขึ้นตามมา จึงมีลักษณะแบบทุนนิยมรอบนอกในที่สุด กล่าวคือ เป็นการขยายการสะสมทุน ที่ตอบสนองต่อหรือเป็นไปตามความต้องการของทุนนิยมศูนย์กลาง โดยขาดการพัฒนาฐานตลาดภายในอันกว้างใหญ่ไว้รองรับ ส่วนดอกผลจากการผลิต เราก็ไม่สามารถควบคุมมาใช้ในการสะสมทุนที่เป็นอิสระ หรือตอบสนองความต้องการของประชาชนในประเทศได้อย่างแท้จริง ส่วนสำคัญของมูลค่าส่วนเกินหรือผลกำไรจากการผลิตและการค้า ย่อมตกเป็นของนายทุนต่างชาติทั้งตะวันออกและตะวันตก นั่นคือเราไม่สามารถควบคุมเป้าประสงค์ของกระบวนการผลิตและการสะสมทุน ให้รับใช้ระบบเศรษฐกิจและสังคมไทยเป็นด้านหลัก อีกทั้งยังไม่สามารถควบคุมดอกผลจากการะบวนในการผลิตนั้นได้อย่างเพียงพอ เพื่อนำมาขยายการสะสมทุนตามเป้าประสงค์ที่รับใช้สังคมไทยภายในเป็นด้านหลัก ในสภาวะเช่นนี้ พัฒนาการของระบบเศรษฐกิจและสังคมไทยจึงมีลักษณะแบบทุนนิยมรอบนอกมากขึ้นทุกที และภาวการณ์เป็นระบบทุนนิยมรอบนอก หรือการพัฒนาแบบทุนนิยมพึ่งพา (Dependent Capitalism) จะพัฒนาขึ้นสู่ขั้นที่มีวุฒิภาวะในช่วงแห่งการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศแบบใหม่ คือ ประมาทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา

ลักษณะการผลิตและการค้าในช่วงการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศแบบอาณานิคม

การยอมเปิดประเทศ ภายใต้เงื่อนไขของสนธิสัญญาเบาริง ประกอบกับการขาดฐานการผลิต ที่เติบโตถึงระดับที่จะก่อให้เกิดพลัง ในการตอบโต้การครอบงำจากอิทธิพลภายนอก ทำให้ไทยหันมาทำการผลิตเฉพาะอย่างมากขึ้น เช่นการขยายตัวของการเพาะปลูกข้าวในภาคกลาง ทำให้ไม้สักในภาคเหนือ

ทำเหมืองแร่ดีบุกและสวนยางพาราในภาคใต้ ส่วนการนำเข้าก็มีการขยายตัวมากขึ้น โดยสินค้าจากทุนนิยมศูนย์กลางซึ่งผลิตด้วยต้นทุนที่ต่ำกว่า มีคุณภาพดีกว่า เพราะการใช้เครื่องจักร ประกอบกับอัตราอากรศุลกากร เพียงร้อยละสามเข้ามาตีตลาดสินค้าพื้นเมืองจนพังทลายลง โดยเฉพาะสินค้าประเภทผ้าฝ้ายและเครื่องใช้ต่าง ๆ พร้อมกับการขยายตัวมากขึ้น การใช้เงินตราในระบบเศรษฐกิจก็ขยายตัวมากขึ้น การค้าและการเงิน การธนาคารก็พัฒนาตามขึ้นมาเป็นลำดับ

ลักษณะเด่นของการผลิตในช่วงนี้คือ การผลิตสินค้าขึ้นปฐมนำเพื่อส่งออก แลกเปลี่ยนกับสินค้าสำเร็จรูปเพื่อการบริโภค สินค้าออกจากประเทศไทยประมาณต้นรัชกาลที่ 5 จนถึงรัชกาลที่ 7 ประมาณ 70% เป็นการส่งข้าวออก รองลงมา ก็ประกอบด้วยไม้สัก (ประมาณ 5%) และดีบุก (ราว 5-8%) และตั้งแต่รัชสมัยรัชกาลที่ 7 เป็นต้นมา ก็มีการส่งยางพาราออกมากขึ้นเป็นสินค้าสำคัญอีกอย่าง การผลิตที่สำคัญของไทย ซึ่งมีมาก่อนสนธิสัญญาเบาริง ก็คือ การผลิตน้ำตาล ซึ่งสามารถส่งออกไปขายสิงคโปร์ได้เป็นจำนวนมากในแต่ละปี การส่งออกน้ำตาลดำเนินไปจนกระทั่งปี 1880 ก็ไม่สามารถทำได้อีกต่อไป แต่ไทยกลับต้องซื้อน้ำตาลเข้าจากต่างประเทศ (ชวา) หลังจากนั้น

ในการส่งออกปลาย ๆ ช่วงนี้คือ ราวปี ค.ศ. 1956 ข้าวยังคงบทบาทสำคัญอยู่ แม้ว่าสัดส่วนการส่งออกจะลดลงเหลือราว 40% ยางพารามีมูลค่าถึง 22% ของสินค้าส่งออก ไม้สักและผลผลิตจากป่าไม้ 8% แร่ดีบุกราว 7% รวมกันแล้วสินค้าหลัก 4 อย่างนี้ มีมูลค่าประมาณสามในสี่ของสินค้าออกนี้ก็แสดงว่า ระบบเศรษฐกิจไทยยังคงอยู่ในระบบแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศแบบอาณานิคมอยู่ในด้านที่เป็นผู้ส่งออกสินค้าขึ้นปฐมน

ข้าว: การผลิตและการค้าข้าวได้ขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว ตั้งแต่ราวต้นรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายการผลิตในภาคกลางในระยะแรก ๆ ของการผลิตข้าวเพื่อการส่งออกโดยเฉพาะในรัชกาลที่ 4 ได้ดำเนินภายใต้ความสัมพันธ์การผลิตแบบศักดินา แต่ลักษณะของความสัมพันธ์การผลิตแบบนี้ ชัดขวางการเติบโตของการผลิตเพื่อตลาด ในระยะต่อมาจึงมีรูปแบบความสัมพันธ์การผลิตใหม่ขึ้นมาแทน คือพวกเจ้านายขุนนางก็เปลี่ยนมาเป็นเจ้าที่ดิน พวกไพร่ทาสก็เป็นผู้เช่าที่ดินและพร้อม ๆ กันก็มี

ชาวนาอิสระอยู่ด้วย ชาวนาอิสระหรือผู้ผลิตอิสระ มักมีโอกาสครอบครองที่ดินที่อุดมสมบูรณ์และอยู่ใกล้เมืองน้อยมาก เพราะที่ดินอุดมสมบูรณ์ในรัศมีไม่เกิน 100 กิโลเมตรจากนครหลวง มักจะถูกยึดครองโดยชนชั้นนำ ตั้งแต่กลางรัชสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ได้มีการขุดคลองกันอย่างคึกคัก เพื่อบุกเบิกที่นาใหม่โดยชนชั้นนำและนายทุนพาณิชย์ และในบางโครงการก็มีชาวตะวันตกร่วมทุนด้วย

ต่อมาภายหลังสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง เมื่อมีทางรถไฟขยายไปถึงภาคเหนือและภาคอีสาน ชาวนาในบางส่วนของภาคทั้งสองก็หันมาผลิตข้าวเจ้าเพื่อขายสู่ตลาดมากขึ้น ทั้งสองภาคนี้ได้มีส่วนในการส่งออกข้าวด้วย ส่วนภาคไต้นอกจากไม่มีบทบาทในการส่งออกข้าวแล้ว ในช่วงที่ทางรถไฟยังไม่ไปถึงชายแดนภาคใต้ หัวเมืองฝั่งตะวันตกอันเป็นเขตเมืองแร่ดีบุกของภาคนี้ ยังคงพึ่งพาข้าวจากพม่า หรือบางส่วนนำเข้ามาจากเกาะปีนัง ซึ่งเป็นข้าวที่ส่งมาจากกรุงเทพผ่านสิงคโปร์

ในแง่การส่งข้าวออกต่างประเทศในตอนแรก ๆ ตลาดฮ่องกงและจีนเป็นตลาดสำคัญ เช่นในช่วงปี 1870-1874 ตลาดนี้รับซื้อข้าวไทยประมาณ 70% ของข้าวที่ฮ่องกงซื้อไป จะนำไปขายต่อให้จีน บางส่วนไปญี่ปุ่น ฟิลิปปินส์ ส่วนใหญ่ในช่วงนี้ ข้าวที่ส่งไปสิงคโปร์ ซึ่งโดยมากส่งต่อให้อาณานิคมอังกฤษมีราว 20% ในช่วงต่อ ๆ มาโดยเฉพาะ ในช่วงปลายรัชการที่ 6 สัดส่วนของตลาดสิงคโปร์ ก็เพิ่มขึ้นเป็นหนึ่งในสาม ขณะที่ยุโรปก็ซื้อข้าวไทยประมาณร้อยละ 10 กว่า และตลาดฮ่องกงลดความสำคัญลงมาเป็นร้อยละ 40 กว่า

เมื่อพิจารณาถึงตลาดข้าวของไทยอาจกล่าวได้ว่า ไทยมีส่วนในการผลิตอาหารเลี้ยงคนงานในอาณานิคมของอังกฤษ เช่น มลายา ฮ่องกง สิงคโปร์ และบางส่วนก็ส่งไปยังชวา (ของฮอลันดา) และฟิลิปปินส์ (สหรัฐอเมริกา) ประเทศอาณานิคมเหล่านี้เป็นแหล่งผลิตแร่ธาตุวัตถุดิบ ยางพารา และพืชไร่ เช่นน้ำตาลของประเทศกลุ่มทุนนิยมศูนย์กลาง

ไม้สัก: การทำป่าไม้สักในไทย ส่วนใหญ่อยู่ในการควบคุมของบริษัทอังกฤษ โดยเฉพาะในบริษัทบอมเบย์เบอร์มาและแองโกลสยาม ไม้สักส่วนใหญ่จะส่งไปใช้ในอุตสาหกรรมการต่อเรือและเครื่องใช้ทั่วไปของอังกฤษและอินเดีย การบุกเบิกทำไม้สักในไทย เริ่มขยายเติบโตตั้งแต่กลางรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา เมื่ออังกฤษได้โค่นป่าไม้สักของพม่าไปมากแล้ว ก็หันมาลงทุนทำป่าไม้สักในไทย

ทางฝั่งตะวันตกก่อน ไม้สักที่ตัดได้ก็ล่องลงแม่น้ำสาละวินไปสู่เมืองมะละแหม่ง และส่งไปยังอินเดีย ในตอนใกล้สิ้นศตวรรษที่ 19 ก็ได้มีการบุกเบิกทำป่าไม้ทางสาขาของแม่น้ำเจ้าพระยามากขึ้น จึงเริ่มมีการส่งออกไม้สักจากกรุงเทพฯ มากขึ้น การทำกิจการไม้สักแทบไม่เกี่ยวข้องกับแรงงานไทยเลย คนงานในการทำป่าไม้มักเป็นชาวกระเหรี่ยงหรือชาวขมุ ซึ่งเป็นชาวเขาในภาคเหนือของไทย จวบจนใกล้สงครามโลกครั้งที่สอง จึงมีคนไทยเข้าร่วมขึ้นบ้าง

ติบุก: มีการบุกเบิกทำเหมืองแร่ดีบุกโดยคนจีนในหัวเมืองฝั่งตะวันตกของภาคใต้ จากระยะของไปถึงตรัง ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 และมีการขยายตัวมากขึ้น ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ในระยะแรก ๆ นายทุนเหมืองแร่ก็ได้รับมอบหมายให้เป็นเจ้าเมืองด้วย โดยทำหน้าที่ควบคุมการค้าขาย เก็บภาษีและปกครองด้วย ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 คนจีนมีบทบาทสำคัญในการบุกเบิกเขตเหมืองแร่ โดยอาศัยเทคนิคแบบดั้งเดิม และระยะต่อมา มีการใช้เครื่องสูบน้ำและจักรกลบ้าง แต่หลังจากนั้น ชาวตะวันตกโดยเฉพาะอังกฤษและออสเตรเลีย ได้มีบทบาทมากขึ้นในการผลิตติบุก ในปี 1907 ได้มีการนำเอาเรือขุดแร่มาใช้เป็นครั้งแรกในการทำเหมืองแร่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากนั้นการผลิตแร่ดีบุกของนายทุนตะวันตกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จนในปี 1929 เป็นต้นมา ผลผลิตจากเรือขุดแร่ ก็มีปริมาณมากกว่าการทำเหมืองแร่โดยวิธีอื่นของคนจีน ก่อนปี 1925 มากกว่า 3 ใน 4 ของผลผลิตแร่ดีบุกมาจากฝั่งตะวันตก แต่หลังจากนั้น ผลผลิตแร่จากฝั่งตะวันออกของภาคใต้ เช่น จากสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี ก็เพิ่มขึ้นพอสมควร และในราวปี 1938 ผลผลิตจากฝั่งนี้มีส่วนถึง ร้อยละ 35 ของทั้งประเทศ

ตลอดช่วงนี้กรรมกรเหมืองแร่เป็นคนจีนเช่นเดียวกัน คนไทยมีส่วนในการทำเหมืองแร่มากขึ้น หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ติบุกที่ผลิตได้แทบทั้งหมดจะส่งไปขายที่เกาะปีนังและสิงคโปร์ ซึ่งมีโรงถลุงแร่ขนาดใหญ่ของอังกฤษดำเนินการอยู่ จึงสรุปได้ว่า การผลิตแร่ดีบุกที่ขยายตัวมากขึ้นเป็นการสนองความต้องการของทุนนิยมศูนย์กลางโดยตรง

ยางพารา: การทำยางพาราในภาคใต้ของไทย เริ่มขยายตัวมากขึ้นในรัชกาลที่ 7 ราวปี 1927 ได้มีการส่งออกยางพาราประมาณ 5,500 ลองตัน และอีกสิบปีต่อมาก็เพิ่มเป็น 35,600 ลองตัน การทำยางพาราดำเนินโดยผู้ผลิต

รายย่อยจำนวนมาก โดยมีได้ทำเป็นไร่ขนาดใหญ่เป็นพัน ๆ หรือหมื่น ๆ ไร่ ส่วนใหญ่จะมีขนาดเล็กกว่า 300 ไร่ และทุนตะวันตกมีบทบาทน้อยในด้านการผลิตยางพารา ทั้งนี้เพราะรัฐบาลไทยเกรงว่า หากให้สัมปทานแก่ต่างชาติ ทำการผลิตขนาดใหญ่เป็นหมื่น ๆ ไร่ ก็อาจนำไปสู่ปัญหาการพิพาทหรือปัญหาการเมืองได้ จึงไม่ส่งเสริมการทำไร่ขนาดใหญ่ ผลผลิตที่ ๆ ได้ก็ส่งไปขายปีนัง และสิงคโปร์เช่นเดียวกับตบูก จึงเห็นได้ชัดเจนว่า การผลิตตบูกและยางพารา ในภาคใต้ของไทย เป็นกระบวนการผลิตที่พัฒนาขึ้น ตามความต้องการและสนองต่อการพัฒนาของทุนนิยมศูนย์กลาง

สินค้าเข้า: ลักษณะเด่นของช่วงนี้คือ การนำเข้าสินค้าสำเร็จรูปเข้ามาบริโภค การพังทลายของการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเอง นำไปสู่การผลิตเฉพาะอย่างดังกล่าว ซึ่งเกิดควบคู่กับการนำเข้าสินค้าสำเร็จรูปเข้ามาจากประเทศทุนนิยมศูนย์กลาง หากพิจารณาโครงสร้างของสินค้าขาเข้า ก็จะทำให้เห็นว่า ส่วนสำคัญมากคือผ้าฝ้ายและผลิตภัณฑ์ ในช่วงปี 1875-79 สินค้าประเภทนี้มีสัดส่วนถึงร้อยละ 35 ของสินค้าทั้งหมด แต่ต่อมากการนำเข้ามีความหลากหลายเพิ่มขึ้น สัดส่วนก็ลดลงตามลำดับ (ถึงแม้ปริมาณไม่ได้ลดลงเลย) กล่าวคือ ในช่วงปี 1900-04 เหลือราวร้อยละ 22 และในทศวรรษ 1930 ก็ลดลงเหลือประมาณร้อยละ 15 ของสินค้าเข้าทั้งหมด นอกจากนี้ก็มีสินค้าสำเร็จรูปอื่นอีกเช่น ผ้าไหม กระสอบป่าน (ส่วนใหญ่ใช้บรรจุข้าว) อาหารสำเร็จรูปต่าง ๆ และยาสูบ เครื่องใช้สอยและเครื่องจักรกลบ้าง ในปลายช่วงนี้โดยเฉพาะตั้งแต่ทศวรรษที่ 1920 มีการนำเข้าเครื่องเหล็ก เครื่องจักรกล และไฟฟ้า ยานพาหนะและชิ้นส่วน รวมกันประมาณร้อยละ 15 ของสินค้าเข้าทั้งหมด ขณะเดียวกันก็นำเข้าสินค้าประเภทน้ำมันต่าง ๆ ประมาณร้อยละ 5

ในช่วงปี 1953-39 ก็มีการนำเข้าสินค้าประเภททุนเหล่านี้เข้ามาเกินร้อยละ 30 (ในนี้มีส่วนที่เป็นน้ำมันอยู่ด้วยประมาณร้อยละ 9 ของสินค้าขาเข้าทั้งหมด) การนำเข้าสินค้าทุนและสินค้าขั้นกลาง เช่นวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตต่าง ๆ มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตลอดมา ดังเช่นในปี 1956 รวมกันมีมูลค่าราวร้อยละ 45 ของสินค้าเข้าทั้งหมด

ในช่วงทศวรรษ 1930 ถึงช่วงสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นช่วงเศรษฐกิจตกต่ำ ผสมกับเกิดภาวะสงคราม ทำให้กลุ่มทุนนิยมศูนย์กลางอ่อน

กำลังลง กลุ่มประเทศทุนนิยมรอบนอกเริ่มมีการพัฒนาอุตสาหกรรมท้องถิ่นขึ้นมาบ้างอย่างเป็นทางการ เพื่อสนองตลาดภายใน ประเทศไทยก็สามารถขยายการผลิตสินค้าประเภทสิ่งทอ กระสอบป่าน ยาสูบ กระดาษ เครื่องหนัง ฯลฯ การขยายตัวมีส่วนทำให้การนำเข้าสินค้าสำเร็จรูปลดลงไปบ้าง แต่สภาพเช่นนี้ดำรงอยู่ได้ไม่นานนัก

หลังจากสงคราม สินค้าสำเร็จรูปจากทุนนิยมศูนย์กลางก็เข้ามาตีตลาดอีก การขยายตัวของการผลิตภายในโดยอิสระในระยะต่อมาก็ถูกแทนที่ โดยการร่วมทุนกับต่างชาติทำการผลิตแบบทดแทนการนำเข้า (โดยเฉพาะหลังจากปี ค.ศ. 1960)

สรุปและอภิปราย: เมื่อพิจารณาถึงลักษณะการผลิตและการค้าในช่วงปี 1855 ถึงหลังจากสงครามโลกครั้งที่สองใหม่ ๆ อาจกล่าวได้ว่าเป็นช่วงที่ไทยเข้าร่วมอยู่ในวงจรการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศแบบอาณานิคม โดยไทยเป็นผู้ผลิตสินค้าปฐมเพื่อส่งออก เป็นการแลกเปลี่ยนกับสินค้าสำเร็จรูปที่ผลิตโดยกลุ่มประเทศทุนนิยมศูนย์กลาง ผลสำคัญของการพัฒนาในลักษณะก็คือ เกิดการเริ่มก่อรูปเป็นทุนนิยมรอบนอก หรือทุนนิยมแบบพึ่งพา การที่ระบบเศรษฐกิจไทยเข้าผูกพันเป็นผู้ผลิตสินค้าขั้นปฐม เป็นการตัดโอกาสในการพัฒนาเทคโนโลยีของสังคม การเพาะปลูกข้าวเป็นด้านหลักไม่มีผลเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ (Linkage effects) ที่ชักนำให้เกิดการผลิตแขนงอื่นที่ติดตามมานอกจากกิจการสีข้าว แม้กิจการนี้จะใช้เทคนิคสมัยใหม่ขึ้น แต่มันก็มิได้มีผลแผ่ซ่าน (Spread effects) ไปที่ระบบสังคม การผลิตข้าวถูกครอบงำโดยความสัมพันธ์แบบกึ่งศักดินาอยู่นาน และเปิดโอกาสให้มูลค่าส่วนเกินถูกดูดซับไปโดยทุนพาณิชย์และเจ้าที่ดิน นายทุนพาณิชย์ที่พัฒนาขึ้นมาควบคุมกับการขยายการผลิตข้าวและการค้า (นำเข้าจนถึงผู้บริโภค) มีลักษณะเป็นนายทุนพึ่งพามีได้เป็นนายทุนอิสระที่อาจพัฒนาความสัมพันธ์แบบทุนนิยมได้รวดเร็วขึ้น เช่น การหันมาขยายการผลิตด้านอุตสาหกรรม นายทุนพาณิชย์ที่พัฒนาขึ้นในประเทศไทย ต้องพึ่งพาเจ้านายขุนนางอย่างมาก เนื่องจากขาดฐานการเมืองและสังคมในแง่ที่เป็นคนต่างด้าว อีกด้านหนึ่งต้องพึ่งพานายทุนตะวันตกซึ่งควบคุมการนำเข้าหรือควบคุมการค้าระหว่างประเทศอยู่ ส่วนกลุ่มชนชั้นนำเจ้าที่ดิน ก็เป็นฝ่ายดูดซับเอาค่าเช่าที่ดิน และยังขาดความสามารถในการ

ทำการผลิต นำเอามูลค่าส่วนเกินไปใช้ “อย่างฟุ่มเฟือย” มิได้ก่อผลในการขยายกระบวนการสะสมทุนอย่างอิสระ ขณะเดียวกันการทำป่าไม้ การขุดแร่ดีบุก และการทำสวนยาง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการผลิตสนองความต้องการของกลุ่มทุนนิยมศูนย์กลาง ไม่ได้มีผลในการขยายตลาดภายในประเทศอย่างเพียงพอ มูลค่าส่วนเกินจากกิจการเหล่านี้ จึงตกเป็นของทุนนิยมศูนย์กลางเป็นหลัก ทั้งนี้เนื่องจากการผูกขาดการค้าโดยบริษัทจากศูนย์กลาง

ฉะนั้นการเข้าร่วมในการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศแบบอาณานิคม จึงทำให้ไทยสูญเสียความสามารถในการควบคุมเป้าประสงค์ของการผลิต การผลิตเพื่อตอบสนองต่อตลาดภายใน อันจะเป็นรากฐานให้แก่การพัฒนากระบวนการสะสมทุนอย่างเป็นอิสระถูกทำลายลง หลังจากถูกบังคับให้ทำสนธิสัญญาเบาริง การผลิตพื้นบ้านและหัตถกรรมต่าง ๆ ถูกทำลายลงสิ้น โดยสินค้าเข้าจากทุนนิยมศูนย์กลาง หน่ออ่อนแห่งทุนอุตสาหกรรมก็ถูกทำลายลงสิ้น แม้จะมีการฟื้นตัวมาบ้างในช่วงทศวรรษ 1930 ถึงทศวรรษ 1950 แต่มันก็ถูกสกัดกั้นไม่ให้เติบโตใหญ่เป็นอิสระในระยะต่อมา

การเข้าร่วมอยู่ในการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศแบบนี้ จึงเป็นการสูญเสียความสามารถในการควบคุมดอกผลจากกระบวนการผลิตอีกด้วย กล่าวคือ ทุนนิยมศูนย์กลางมีส่วนสำคัญในการควบคุมการส่งออกและนำเข้า อีกทั้งยังควบคุมการธนาคารในช่วงนี้ไว้ มูลค่าส่วนเกินที่ผลิตได้ก็ถูกดูดซับโดยกลุ่มทุนนิยมศูนย์กลาง โดยผ่านกลไกที่เรียกว่า การแลกเปลี่ยนที่ไม่เท่าเทียมกัน (Unequal exchange)

กล่าวคือฝ่ายทุนนิยมศูนย์กลางมีอำนาจเหนือกว่า และสามารถกำหนดเงื่อนไขในการค้า เพื่อดูดซับเอามูลค่าส่วนเกินจากฝ่ายทุนนิยมรอบนอก ซึ่งอ่อนแอกว่า ในอีกด้านหนึ่ง กลุ่มชนชั้นนำก็มีได้นำผลได้จากการผลิตนี้ไปใช้ อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อขยายรากฐานแห่งการผลิตให้พัฒนาขึ้นมา แต่กลับนำไปใช้ “อย่างไร้ผลผลิต” ไม่ว่าในด้านการจัดสรรงบประมาณแผ่นดิน หรือในแง่การใช้จ่าย “อย่างฟุ่มเฟือย” จึงสรุปได้ว่า ในช่วงก่อนทศวรรษ 1960 จึงเป็นการเริ่มก่อรูประบบทุนนิยมรอบนอกหรือทุนนิยมแบบพึ่งพาชั้น ในประเทศไทย รูปแบบนี้ได้มีการพัฒนาขึ้นถึงวุฒิภาวะ ตั้งแต่ทศวรรษ 1960 จนถึงปัจจุบัน

ค ช่วงการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศแบบใหม่ตั้งแต่ทศวรรษ 1960

ตั้งแต่ทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา ระบบเศรษฐกิจไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงในแง่โครงสร้างการผลิตมากขึ้น ทั้งในด้านการผลิตขั้นปฐม และการอุตสาหกรรม ในช่วงนี้ประเทศไทยได้ถูกผลักดันให้เข้าสู่การแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศแบบใหม่เพิ่มขึ้นทุกที โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจเสรี มีการเปิดให้นายทุนต่างชาติโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และยุโรปตะวันตกเข้ามาทำการลงทุนโดยตรง (Direct Investment) ได้อย่างเสรีเต็มที่ ขณะเดียวกัน เช่น ธนาคารโลก กองทุนการเงินระหว่างประเทศ หรือ IMF ก็เข้ามามีบทบาทในการเสนอให้รัฐบาลไทยปรับปรุงโครงสร้างเศรษฐกิจและนโยบายเศรษฐกิจ เพื่อสนองตอบต่อการขยายตัวของทุนนิยมศูนย์กลาง ซึ่งในยุคนี้กันไปภายใต้การนำของบรรษัทข้ามชาติ

ก่อนที่จะอธิบายต่อไปถึงลักษณะเศรษฐกิจไทยในช่วงนี้ เราจำเป็นต้องทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ที่เรียกว่า แนวโน้มการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศแบบใหม่ที่ขยายตัวมากขึ้น นับแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง และเข้ามามีอิทธิพลต่อระบบเศรษฐกิจอย่างมากในช่วงนี้ แนวโน้มการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศใหม่แบบนี้ เริ่มเกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยประเทศกลุ่มทุนนิยมรอบนอกหรือ โลกที่สาม มีความสำคัญเพิ่มขึ้นในฐานะที่เป็น**แหล่งที่ตั้ง**ของการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมเพื่อตลาดโลก ซึ่งรวมถึงการผลิตเพื่อขายในตลาดประเทศเจ้าบ้าน หรือที่เรียกว่า**การผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า** กับการผลิตเพื่อขายในตลาดอื่น ที่ประเทศอุตสาหกรรมเคยขายหรือครองตลาดมาก่อน (มักเรียกกันว่า **การผลิตเพื่อส่งออก**) การผลิตทั้งสองประเภทนี้ ย้ายมาตั้งในประเทศกลุ่มทุนนิยมรอบนอกมากขึ้น และบางส่วนก็ไปทำการผลิต ณ อดีตประเทศค่ายสังคมนิยมด้วย ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นผลมาจากพัฒนาการของระบบทุนนิยมโลกในช่วงห้าทศวรรษที่ผ่านมา กล่าวคือ อุตสาหกรรมต่าง ๆ ย่อมย้ายแหล่งที่ตั้งไปสู่แหล่งที่กำไรดีที่สุดในภาวะของการแบ่งงานกันทำแบบเก่าหรือแบบอาณานิคม แหล่งการผลิตที่ให้ผลกำไรงดงาม ก็เกิดได้เฉพาะในยุโรปตะวันตกเท่านั้น และต่อมาก็เกิด

แหล่งเพิ่มเติม คือสหรัฐอเมริกาและญี่ปุ่น ซึ่งประกอบกันเป็นกลุ่มทุนนิยมศูนย์กลาง

เนื่องจากปัจจุบัน กลุ่มประเทศทุนนิยมรอบนอก ได้เป็นแหล่งการผลิตที่ให้กำไรรดับสูง เราน่าจะพิจารณาว่า อะไรเป็นปัจจัยสำคัญ หรือมีการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้างที่ทำให้เกิดผลเช่นนี้ในระดับโลก

การเกิดขึ้นของการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศแบบใหม่ ต้องมีเงื่อนไขสำคัญ ๆ เกิดขึ้นก่อน 3 ประการพร้อมกัน กล่าวคือ

1. มีแรงงานสำรองเกิดขึ้นมากมายมหาศาล ซึ่งเกิดขึ้นจากเหตุผลทางประวัติศาสตร์ในช่วง 2-3 ศตวรรษที่ผ่านมา โดยเฉพาะการที่ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วหลังสงครามโลกครั้งที่สอง แรงงานเหล่านี้อยู่ในกลุ่มประเทศทุนนิยมรอบนอก ซึ่งส่วนมากเป็นอดีตอาณานิคม หรือกึ่งอาณานิคมของประเทศกลุ่มทุนนิยมศูนย์กลาง แรงงานจึงมีค่าจ้างต่ำมาก สามารถระดมมาใช้ได้ตลอดปี ในแง่ประสิทธิภาพในกระบวนการผลิต อาจมีผลผลิตทัดเทียมกับแรงงานในประเทศอุตสาหกรรมที่ทำงานประเภทเดียวกัน ที่สำคัญ การนำแรงงานเหล่านี้มาใช้ไม่ต้องเสียเวลาฝึกฝนมากนัก ดังนั้น บรรษัทก็สามารถเลือกถูกจ้างได้ตามใจชอบ ตามอายุ เพศ ความชำนาญ ความมีวินัย ทั้งนี้เพราะอุปทานแรงงานมีอยู่อย่างล้นเหลือ

2. พัฒนาการของเทคโนโลยีสมัยใหม่ ช่วยให้บรรษัทผู้ผลิตสามารถแบ่งกระบวนการผลิตออกเป็นขั้นตอนย่อย ๆ ได้ ซึ่งแต่ละขั้นตอนสามารถโอนย้ายไปตั้งในประเทศต่าง ๆ ได้สะดวก นอกจากนี้ สามารถจัดการให้การทำงานเป็นไปอย่างง่าย แม้ว่ากลไกทางเทคโนโลยียังมีความลึกลับซับซ้อนอยู่จนแรงงานไร้ฝีมือก็นำมาฝึกทำงานได้ภายในสองสามสัปดาห์

3. พัฒนาการทางการสื่อสารและการคมนาคมขนส่ง ช่วยให้การควบคุมกระบวนการผลิต ไม่มีปัญหาด้านระยะทางและเวลา ไม่ว่าจะตั้งโรงงานอยู่ ณ ที่ไกลแสนไกล ยิ่งกว่านั้น พัฒนาการของระบบสมองกล และการประมวลข่าวสารจากทุกมุมโลก ช่วยให้บรรษัทผู้ผลิต บัญชาการและตัดสินใจรวดเร็ว อีกทั้งสามารถควบคุมกระบวนการผลิตในแหล่งต่าง ๆ ทั่วโลกได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงมาก ดังนั้นปัญหาต้นทุนปัญหาการควบคุมองค์กร ปัญหา

ทางเทคนิค อันเกิดจากการกระจายแหล่งที่ตั้งอยู่ในหลายประเทศ ก็สามารถควบคุมให้เป็นไปตามเป้าหมายได้

นอกจากนี้กระบวนการดังกล่าว ยังเกิดจากการพัฒนาพลังการผลิตระดับโลก ซึ่งรวมศูนย์อยู่ในทุนนิยมศูนย์กลาง กลุ่มประเทศนี้จึงจำเป็นต้องปรับโครงสร้างการผลิตและกระบวนการสะสมทุนใหม่ ให้สอดคล้องกับภาวะค่าแรงสูง การใช้ทุนหนาแน่น (Capital Intensive) และความรู้สูง การผลิตที่จะให้กำไรระดับสูงอยู่ต่อไปก็จำเป็นต้องการย้ายบางขั้นตอนของการผลิตไปสู่กลุ่มทุนนิยมรอบนอก กระบวนการนี้นั่นเอง ที่ทำให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมแบบพึ่งพาขึ้นในกลุ่มทุนนิยมรอบนอก ดังจะเห็นได้ว่าสิ่งที่เรียกว่า “การพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศ” นั้น แท้จริงเป็นแต่เพียงกระบวนการในการจัดระเบียบการผลิตขึ้นใหม่ระดับโลก ของกลุ่มบริษัทข้ามชาติซึ่งเป็นไปตามเงื่อนไขใหม่ทั้งสามประการดังกล่าวมาแล้ว

นี่เป็นภาวะแวดล้อมระดับโลกที่ระบบเศรษฐกิจไทยเข้าไปสอดคล้องอยู่ การพิจารณาการพัฒนาเศรษฐกิจไทย โดยละเอียดปัจจุบันนี้ ย่อมทำให้เรามองข้ามลักษณะการเป็นทุนนิยมรอบนอกของไทย การเข้ามามีอิทธิพลของปัจจัยภายนอกนี้ เป็นไปได้สะดวกก็โดยมีชนชั้นที่มีผลประโยชน์สอดคล้องกันมาเป็นสะพานเชื่อมให้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ รูปแบบ กลไก กระบวนการที่เรียกว่า การเป็นนายหน้า (Compradorization) ทั้งทางด้านการค้าการอุตสาหกรรม และการเงินนั้น เป็นประเด็นสำคัญ ที่ควรเราได้ศึกษากันอย่างเจาะลึกในโอกาสต่อไป เพราะพัฒนาการของชนชั้นนี้ กับพันธมิตรทั้งภายในและภายนอก (บริษัทข้ามชาติ) นำไปสู่การปิดกั้นศักยภาพแห่งการพัฒนาอันอิสระของระบบเศรษฐกิจไทย และทำให้ประเทศไทยพัฒนาขึ้นได้แต่เพียงชั้นทุนนิยมรอบนอก หรือทุนนิยมแบบพึ่งพาเท่านั้น

การย้ายแหล่งผลิตของบริษัทข้ามชาติ เพื่อขยายการสะสมทุนของทุนนิยมศูนย์กลาง ส่งผลให้โครงสร้างการค้าและการผลิตในกลุ่มทุนนิยมรอบนอกเปลี่ยนไปจากเดิม กล่าวคือ แม้ทุนนิยมรอบนอกยังคงส่งออกซึ่งสินค้าขั้นปฐมอยู่ ก็ได้มีการแปรรูปมากขึ้นกว่าเก่า ในขั้นแรก ๆ เมื่อเกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า โครงสร้างการนำเข้าก็เปลี่ยนไป โดยสัดส่วนของสินค้าสำเร็จรูปลดลงเพราะมีการนำเข้าสินค้าทุน สินค้าขั้นกลาง

อันได้แก่ ชิ้นส่วนและวัตถุดิบที่ใช้ในการอุตสาหกรรมและน้ำมันเชื้อเพลิงเข้ามา มากขึ้น และเมื่อมีการแบ่งงานทำแบบใหม่นี้ก้าวขึ้นสู่ขั้นสูงขึ้น โดยที่การผลิต สินค้าจากโรงงานเพื่อส่งออกมีมากขึ้น

ลองหันกลับมาดูลักษณะการผลิตของไทยหลังทศวรรษ 1960 จะเห็น ว่าไทยได้เข้าอยู่ในกระบวนการ การแบ่งงานทำระหว่างประเทศเพิ่มขึ้นทุกที ในขั้นแรกก็เป็นไปแบบการขยายตัวของการผลิตทดแทนการนำเข้า กล่าวคือ มีการขยายการผลิตขึ้นทดแทนสินค้าที่เคยนำเข้าเข้ามา พร้อม ๆ กันก็มีการนำเข้า สินค้าประเภทเครื่องจักรกลและสินค้าชั้นกลางอันได้แก่ชิ้นส่วนอุปกรณ์ และ วัตถุดิบในการผลิต ในขั้นนี้สินค้าสำเร็จรูปที่เคยนำเข้าเข้ามา ก็มีสัดส่วนลดลง เรื่อย ๆ กล่าวคือ ก่อนปี 1974 สินค้าสำเร็จรูปมีสัดส่วนกว่า สามในสี่ของสินค้า เข้าทั้งหมด แต่มาในปี 1978 ก็ลดลงเหลือ ร้อยละ 66 ในด้านการส่งออก แม้ส่วนใหญ่จะเป็นสินค้าขั้นปฐม แต่ปลายศตวรรษที่ 1970 ก็เริ่มมีการส่ง สินค้าออกที่ผลิตจากโรงงานอุตสาหกรรมได้มากขึ้น โดยเฉพาะประเภทสิ่งทอ อาหารกระป๋อง วงจรถานซิสเตอร์ เพชรพลอย เครื่องประดับ ผลไม้กระป๋อง และอาหารสัตว์ เป็นต้น

ในด้านการผลิตขั้นปฐมเพื่อการส่งออกนั้น นอกเหนือจากสินค้าหลัก ที่ยังมีความสำคัญอยู่ คือ ข้าว ดีบุก ยางพารา ภาคเกษตรกรรมของไทยก็ได้ มีการกระจายการผลิตหลากหลายขึ้น ได้มีการขยายการผลิตพืชขึ้นตั้งแต่ต้น ทศวรรษ 1960 เป็นต้นมา แต่เริ่มมีบทบาทสำคัญมากขึ้นเป็นพิเศษ ในทศวรรษ ที่ 1970 พืชไร่เหล่านี้ก็ได้แก่ ข้าวโพด ปอ มันสำปะหลัง อ้อย และสับปะรด สินค้าขั้นปฐมเหล่านี้ก็ถูกนำมาแปรรูปส่งเป็นสินค้าส่งออก

ความหมายของการที่ไทยเข้าร่วมอยู่ในกระบวนการแบ่งงานทำระหว่าง ประเทศแบบใหม่ กล่าวคือ ในด้านการผลิตเพื่อการส่งออก แม้จะมีการ ส่งสินค้าขั้นปฐมอยู่ แต่ก็ได้จัดให้มีการแปรรูปมากขึ้นก่อนจะส่งออก และ หลายชนิดแปรรูปเป็นสินค้าสำเร็จรูปก็มี เช่น อาหารกระป๋องประเภทต่าง ๆ ที่สำคัญก็คือ การสามารถส่งออกสินค้าที่ผลิตได้จากโรงงานได้มากขึ้น เช่น สิ่งทอ ฯลฯ หากพิจารณาตามแนวการแบ่งงานเช่นนี้ หรือตามหลักเหตุผลของ การย้ายแหล่งผลิตของบรรษัทข้ามชาติ ก็อาจกล่าวได้ว่า แนวโน้มการส่งออก สินค้าประเภทหลังนี้จะมีสัดส่วนเพิ่มขึ้น แต่ปัญหาในปัจจุบันก็คือ ภาวะการ

คุ้มครองตลาดในประเทศกลุ่มทุนนิยมศูนย์กลาง ซึ่งจะกีดกันสินค้าประเภทนี้ของไทย สินค้าที่จะได้รับการสนับสนุนเข้าสู่ตลาดในกลุ่มทุนนิยมศูนย์กลาง ก็คงเป็นสินค้าที่ผลิตภายใต้การควบคุม หรือรับช่วงการผลิต (Subcontracting) มาจากบริษัทข้ามชาติ

บทบาทในด้านหลักของการแบ่งงานทำระหว่างประเทศแบบอาณานิคม คือ การที่กลุ่มทุนนิยมรอบนอก กลายเป็นผู้ผลิตสินค้าขั้นปฐมสนองแก่ทุนนิยมศูนย์กลาง แต่ผลสำคัญจากในการแบ่งงานในยุคปัจจุบันก็คือ “การพัฒนาอุตสาหกรรม” ในโลกที่สาม โดยการย้ายแหล่งผลิตมาจากกลุ่มทุนนิยมศูนย์กลาง ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา กลุ่มทุนนิยมศูนย์กลางมีความจำเป็นในการเคลื่อนย้ายแหล่งผลิต มาสู่ประเทศทุนนิยมรอบนอกมากขึ้น ทำให้ผู้ผลิตต่างประเทศหันมาร่วมทุนกันตั้งกิจการเพื่อการผลิตสินค้า ที่เคยนำเข้ามาในลักษณะสำเร็จรูปในประเทศไทยมากขึ้น แต่การขยายตัวของอุตสาหกรรมการผลิตในประเทศไทย ก็คงเป็นเพียงการประกอบชิ้นส่วนเป็นหลัก ทั้งนี้เพราะบริษัทข้ามชาติ ต้องการเข้ามาฉวยโอกาสจากค่าแรงถูก ๆ และสิทธิประโยชน์จากการส่งเสริมการลงทุนของรัฐบาล เช่น การยกเว้นภาษีอากร ฯลฯ บริษัทข้ามชาติที่เข้ามาทำการผลิตมาก ๆ ในช่วงนี้ ก็ได้แก่บริษัทญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา และยุโรปตะวันตก ทำนองเดียวกัน นายทุนไทยก็ได้เข้าร่วมทุนกับต่างชาติ หรือไม่ก็ดำเนินการผลิตเอง โดยอาศัยเทคโนโลยีและเครื่องจักรจากต่างประเทศ

ดังนั้นอุตสาหกรรมการผลิต (Manufacturing Industry) ก็มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วในช่วงยี่สิบปี ในปี ค.ศ. 1958 มูลค่ารวมของการผลิตจากภาคนี้มีส่วนเพียงประมาณร้อยละ 11 ของรายได้ประชาชาติ แต่ในปี ค.ศ. 1979 ได้เพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 20 และเป็นร้อยละ 30 ในปัจจุบัน [พ.ศ. 2525]. ในระยะแรก ๆ ก็มีการผลิตประเภทเครื่องอุปโภคไม่ถาวร (เช่นเครื่องใช้สอยต่าง ๆ) เครื่องดื่ม ยาสูบ และวัสดุก่อสร้างเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาก็ขยายการผลิตน้ำมัน สิ่งทอ ยานพาหนะ เครื่องจักรกล เคมีภัณฑ์ต่าง ๆ และการแปรรูปผลิตภัณฑ์การเกษตรเพื่อการส่งออกด้วย ฯลฯ

แม้ตัวเลขสถิติชี้ให้เห็นถึงการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว แต่ “การพัฒนาอุตสาหกรรม” ซึ่งในด้านหลัก เป็นไปตามแผนการ

แบ่งงานทำระหว่างประเทศแบบใหม่ภายใต้อิทธิพลของบรรษัทข้ามชาติ
 มิสามารถขยายตัวได้อย่างเป็นอิสระในระดับที่จะนำสังคมไทยเข้าสู่ระบบ
 ทุนนิยมได้อย่างอิสระ ดังเช่นในกลุ่มทุนนิยมศูนย์กลาง การพัฒนาดังกล่าว
 จึงเป็นเพียงการพัฒนาทุนนิยมแบบพึ่งพาเท่านั้น ที่กล่าวเช่นนั้นก็เพราะ
 ภาควัตถุศาสตร์ของไทย มิสามารถ**ควบคุมเป้าประสงค์ของการผลิต**
 การผลิตที่ขยายตัวมากขึ้นมักเป็นการตอบสนองต่อการขยายตัวของทุนนิยม
 ศูนย์กลาง ดังเช่นการดำเนินนโยบายส่งเสริมการลงทุน ที่เปิดโอกาสให้
 ทุนต่างชาติเข้ามาดำเนินการอย่างเสรี ภายใต้อิทธิพลที่ชนชั้นนายหน้าเป็นฝ่าย
 หยิบยื่นให้ และเมื่อเร็ว ๆ นี้ ก็มีการเน้นการผลิตเพื่อการส่งออก ซึ่งเป็นไปตาม
 แผนการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศแบบใหม่ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและ
 สังคมแห่งชาติก็ดำเนินตามนโยบายนี้ ขณะที่ตลาดทุนนิยมโลกกำลังประสบ
 ภาวะวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจ มีแต่การผลิตเพื่อการส่งออกที่ควบคุม
 โดยบรรษัทข้ามชาติเท่านั้น ที่ยังมีโอกาสส่งออกไปยังตลาดของกลุ่มทุนนิยม
 ศูนย์กลาง การผลิตเพื่อการส่งออกของนายทุนไทยที่ไม่ได้ร่วมทุนกับบรรษัท
 ข้ามชาติ ย่อมดำเนินไปในเส้นทางอันตราย ฉะนั้นนโยบายส่งออกจึงเป็น
 การฉีกเศรษฐกิจไทยเข้าอยู่ในการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศขั้นสูงขึ้น
 ตามแนวนโยบายนี้ การผลิตเพื่อตอบสนองตลาดภายในที่กว้างขวาง
 ครอบคลุมประชาชนทั่วไป มิใช่ผลิตแต่สินค้าประเภท "ฟุ่มเฟือย" ก็ไม่อาจ
 เกิดขึ้นได้ ดังนั้น **ฐานตลาดภายใน** อันจะสนับสนุนให้กระบวนการสะสมทุน
 ของไทยเป็นอิสระขึ้น ก็ไม่มีทางเกิดขึ้นได้ภายใต้โครงสร้างกลุ่มผลประโยชน์
 ปัจจุบัน กลุ่มนายทุนใหญ่จะร่วมมือกับบรรษัทข้ามชาติมากขึ้น และมีแนวโน้ม
 จะทำลายกิจการขนาดกลางและขนาดเล็กให้ล้มลงมากขึ้นทุกที ในสภาวะ
 เช่นนี้เราจึงเห็นได้ชัดเจนว่า**ดอกผล**จากการขยายตัวทางอุตสาหกรรมย่อมตก
 อยู่ภายใต้อิทธิพลของบรรษัทข้ามชาติ ที่มีอำนาจต่อมองเห็นอกกว่า และแน่นอน
 กลุ่มผลประโยชน์ที่รับใช้หรือร่วมทุนกับบรรษัทข้ามชาติ ก็ย่อมมีโอกาสเติบโต
 ขึ้นด้วย แต่เป็นการเติบโตที่นำประเทศไปสู่ภาวะผูกพันและพึ่งพามากขึ้น
 การพัฒนาอุตสาหกรรมแบบพึ่งพา อันเป็นลักษณะเด่นของการเป็นทุนนิยม
 รอบนอกของไทย มีลักษณะสำคัญ 4 ประการคือ

1. การขยายตัวของอุตสาหกรรมโดยอาศัยการลงทุนจากต่างชาติ หรือการใช้เทคโนโลยีจากต่างชาติ ยิ่งทำให้ต้องพึ่งพาต่างชาติมากขึ้นทุกที บรรษัทข้ามชาติสามารถกำหนดเงื่อนไขเพื่อเอาเปรียบฝ่ายไทยได้มาก การตัดสินใจในการเลือกใช้เทคโนโลยีและกระบวนการผลิต มักเป็นของ ฝ่ายต่างประเทศ ในหลายกรณีมีการผูกมัด โดยสัญญาใช้เทคโนโลยี ให้ต้องใช้ เครื่องจักรตามกำหนดซึ่งมีราคาแพงมาก อีกทั้งยังกำหนดให้ต้องซื้อวัตถุดิบ ที่จะนำมาผลิตหรือชิ้นส่วนต่าง ๆ ในราคาสูงกว่าที่ควร

นอกจากนี้หุ้นส่วนต่างชาติ ก็ปฏิบัติต่อกิจการในไทยในลักษณะที่ มิใช่หุ้นส่วนกัน เพราะมุ่งเอาผลประโยชน์ให้แก่บริษัทแม่ในต่างประเทศ นายทุนอุตสาหกรรมไทยจึงขาดความเป็นอิสระ และอาจมีพัฒนาการที่จำกัด เพราะหากยังต้องขยายกิจการ ก็ย่อมต้องพึ่งพารบรษัทข้ามชาติต่อไปอีก ทั้งทาง ด้านเทคโนโลยีและตลาดต่างประเทศ

2. การแบ่งปันผลได้จากการผลผลิตระหว่างนายทุนอุตสาหกรรมและ ผู้ใช้แรงงาน เป็นไปอย่างไม่ดีเท่าที่ควร สภาพความเป็นอยู่ของกรรมกรจึงยัง ลำบากยากแค้นอยู่มาก สภาพสวัสดิการตามโรงงานต่าง ๆ ยังไม่ได้มาตรฐาน ตามกฎหมาย โรงงานต่าง ๆ มักกีดกันการจัดตั้งสหภาพแรงงานซึ่งจะช่วยฝ่าย ผู้ใช้แรงงานในการเรียกร้องสิทธิอันควรได้ตามกฎหมาย นอกจากนี้การใช้ เทคโนโลยีตะวันตกซึ่งเหมาะสมกับสภาพที่ขาดแคลนแรงงาน ทำให้โอกาสการ ขยายการจ้างงานในประเทศลดลง

ในปี ค.ศ. 1960 การจ้างงานในภาคอุตสาหกรรม มีส่วนเพียง ร้อยละ 3.4 ของการจ้างงานรวมในประเทศ แม้ว่าในปี ค.ศ. 1979 สัดส่วนนี้ จะเพิ่มได้เป็นร้อยละ 6.1 แต่กล่าวได้ว่า ส่วนใหญ่เป็นการจ้างงานของกิจการ ขนาดกลางและขนาดเล็ก กิจการขนาดใหญ่ ซึ่งโดยมากเป็นกิจการร่วมทุน กับบริษัทข้ามชาติ หรือกิจการของบริษัทข้ามชาติล้วน ๆ ยังคงมีในส่วนของ การจ้างงานน้อยกว่า จากการประเมินอย่างคร่าว ๆ อาจสรุปได้ว่าในปัจจุบัน บริษัทเหล่านี้มีส่วนในการจ้างงานได้ไม่เกิน 1.25% ของกำลังแรงงาน ทั้งประเทศ

3. การขยายตัวของอุตสาหกรรมการผลิตขนาดใหญ่ ซึ่งมีแรงผลักดัน มาจากต่างประเทศ มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างการนำสินค้า

เข้าและส่งออก กล่าวคือหลังจากปี ค.ศ. 1960 สินค้าสำเร็จรูปที่นำเข้าลดลงไปมาก ขณะที่มีการนำเข้าสินค้าประเภททุน (คือ เครื่องจักร ชิ้นส่วนและวัตถุดิบ) เข้ามามากขึ้น และในระยะหลังนี้ มีการส่งออกสินค้าประเภทสิ่งทอและอาหารสำเร็จรูปออกไปด้วยเช่นกัน

ปัญหาที่ติดตามมากับการขยายตัวของอุตสาหกรรมนั้นคือ ความจำเป็นในการนำเข้าสินค้าประเภททุน โดยเฉพาะพวกชิ้นส่วน เคมีภัณฑ์ และน้ำมันเชื้อเพลิงเข้ามามากขึ้นเรื่อย ๆ และยิ่งหลังจากวิกฤติการณ์น้ำมันในปี ค.ศ. 1973 ก็ทำให้มูลค่าการนำเข้าสูงขึ้นมากมาย จนก่อให้เกิดปัญหาดุลการค้าและดุลการชำระเงินอย่างมาก กล่าวคือ เงินทั้งหมดที่จ่ายออกไปต่างประเทศสูงกว่าเงินไหลเข้าทั้งหมดอย่างมาก และแนวโน้มของหนี้สินต่างประเทศก็เพิ่มพูนขึ้นเป็นทวี

4. ลักษณะการผลิตในภาคอุตสาหกรรม โดยเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับการลงทุนจากต่างประเทศ มีลักษณะที่เป็นการผลิตสินค้า ค่อนข้างฟุ่มเฟือย [หมายถึงจำนวนผู้เข้าถึงสินค้าดังกล่าว เป็นสัดส่วนที่ต่ำมาก เมื่อเทียบกับกำลังแรงงาน] และมุ่งยึดครองตลาดสินค้า ที่ให้บริการแก่ชนชั้นกลางและชนชั้นสูงซึ่งมีจำนวนน้อย การขยายตัวดังกล่าวมิได้เป็นไปเพื่อการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ผลก็คือการขาดความสามารถในการขยายตัวระยะยาวของอุตสาหกรรมไทย เนื่องจากไม่สามารถพัฒนาตลาดภายในขึ้นมาได้ และในราวปี ค.ศ. 1972 รัฐบาลไทยเริ่มมองเห็นปัญหานี้ แต่แทนที่จะแก้ไขให้การอุตสาหกรรมหันมาสนองตอบความต้องการของคนส่วนใหญ่ในประเทศ ก็กลับหันความสนใจไปสู่ตลาดต่างประเทศ ซึ่งก็จะประสบปัญหาการกีดกันการค้าจากกลุ่มทุนนิยมศูนย์กลางในอนาคต

ลักษณะสำคัญอื่น ๆ ก็ได้แก่ ปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ เพราะการย้ายแหล่งผลิตจากทุนนิยมศูนย์กลางมักนำเอาอุตสาหกรรมที่มีมลภาวะมากเข้ามาในประเทศไทยด้วยเช่น บางขั้นตอนของอุตสาหกรรมสิ่งทอ เคมีภัณฑ์ ปุ๋ยเคมี โซดาแอซ แบตเตอรี่ การกลั่นน้ำมันพืช ฯลฯ ถึงแม้ภาคอุตสาหกรรมจะขยายตัวมาก แต่ก็ยังมีส่วนแบ่งในรายได้ประชาชาติเพียงราวร้อยละ 20 เท่านั้น ภาคเศรษฐกิจที่สำคัญสุดในแง่สัดส่วนก็คือภาคบริการต่าง ๆ อัน

ครอบคลุมถึงการค้าทุกชนิด การเงินธนาคาร การใช้จ่ายของรัฐบาลและ
บริการอื่น ๆ ภาคนี้มีส่วนในรายได้ประชาชาติถึงร้อยละ 50 ส่วนภาคเกษตร
อันเป็นรากฐานการกำเนิดมูลค่าส่วนเกิน (ควบคู่กับภาคอุตสาหกรรม)
มีสัดส่วนในรายได้ประชาชาติเพียงเกือบร้อยละ 30 เท่านั้น และภาคนี้เป็น
แหล่งการทำงานของคนไทยมากกว่าสามในสี่ จึงอาจกล่าวได้ว่า ในโครงสร้าง
เศรษฐกิจไทย (เช่นเดียวกับในกลุ่มทุนนิยมรอบนอกทั่ว ๆ ไป) ภาคการบริการ
(Tertiary sector) มีการเติบโตอย่างเกินสัดส่วน จึงทำให้ดูเหมือนมีลักษณะ
คล้าย ๆ หลายประเทศในกลุ่มทุนนิยมศูนย์กลางปัจจุบันที่ภาคบริการเริ่ม
เติบโตใหญ่กว่าภาคอุตสาหกรรมมากขึ้นทุกที “ภาวะผิดปกติ” เช่นนี้ เป็น
ลักษณะสำคัญของทุนนิยมรอบนอก กล่าวคือ ผลกระทบจากการขยายตัวของ
ทุนนิยมศูนย์กลางมีส่วนสำคัญ ในการทำให้ภาคอุตสาหกรรมเติบโตล่าช้า และ
เติบโตได้อย่างจำกัดดังได้กล่าวแล้ว เพราะในช่วงการแบ่งงานทำแบบอาณานิคม
หัตถกรรมพื้นบ้าน และชนชั้นช่างของไทยถูกทำลายลง ฐานการผลิตทาง
หัตถกรรมลดลงเหลือระดับต่ำมาก และต่อมาในช่วงการแบ่งงานทำระหว่าง
ประเทศแบบใหม่นี้ แม้ว่าจะเห็นภาคอุตสาหกรรมได้มีการเติบโตในอัตราสูง
ก็ตาม แต่ในด้านหลักมันก็เป็น การเติบโตภายใต้การควบคุมของทุนนิยมศูนย์กลาง
(มีไม่กี่ประเทศที่อยู่ในฐานะ “พิเศษ” ที่ได้พัฒนาอุตสาหกรรมขึ้นอย่าง
ค่อนข้างเป็นอิสระ และขยายภาคอุตสาหกรรมได้อย่างเติบโตใหญ่ ภายใต้การ
แบ่งงานทำระหว่างประเทศแบบใหม่ ซึ่งระบบเศรษฐกิจไทย มิได้อยู่ในภาวะ
“พิเศษ” แบบเดียวกันนี้)

นอกจากนี้ การที่ภาคการผลิตด้านเกษตรกรรม มีส่วนแบ่งในรายได้
ประชาชาติ น้อยกว่าภาคบริการที่มีได้สร้างผลผลิตเพิ่มขึ้นนั้น เป็นตัวบ่งชี้
ที่สำคัญถึงอำนาจเปรียบเทียบกับต่ำมากของชนชั้นชาวนา และอำนาจครอบงำ
ของนายทุนพาณิชย์และนายทุนการเงิน มูลค่าส่วนเกินที่ผลิตขึ้นได้ใน
ภาคเกษตร จึงถูกเบียดเบียนให้คงเหลือน้อยกว่าที่ควรสำหรับชาวนาชาวไร่
ซึ่งเป็นประชาชนส่วนข้างมากของประเทศ นอกจากนี้ ยังมีกลไกที่ช่วยให้ผลได้
จากการผลิตนี้ไปตกอยู่กับทุนผูกขาดการค้าและการธนาคาร ดังจะเห็นได้
จากการศึกษาในเร็ว ๆ นี้ ของนักวิชาการบางท่านว่า การค้าพืชผลเกษตร
หลายชนิดตกอยู่ภายใต้การควบคุมของกลุ่มทุนผูกขาดในประเทศและบรรษัท

ข้ามชาติ นอกจากนี้ในภาคการค้า การอุตสาหกรรม และการเงินธนาคาร ก็มีบุคคลไม่กี่กลุ่มที่ตระกูลเข้ามาครอบงำกิจการเหล่านี้ไว้ด้วย และในแง่พันธมิตรทางชนชั้นระหว่างประเทศ กลุ่มทุนผูกขาดทั้งหลายนี้เอง (นอกเหนือจากกลุ่มผู้กุมอำนาจรัฐบางส่วน) ที่เป็นตัวเชื่อมหรือเป็นสะพานให้กับบรรษัทข้ามชาติจากทุนนิยมศูนย์กลาง เข้ามาปรับโครงสร้างเศรษฐกิจไทย ให้สามารถสนองความต้องการ ของกลุ่มทุนนิยมศูนย์กลาง ที่ต้องการขยายออกไประดับโลก การศึกษาถึงกำเนิด กลไก รูปแบบ และกระบวนการขยายตัวของกลุ่มนี้ (Compradorization Process) จะช่วยให้เข้าใจถึงรากฐานแห่งการพัฒนาไปสู่การเป็นระบบทุนนิยมรอบนอกของไทยอย่างชัดเจนขึ้น

สรุปความ: ในช่วงการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศแบบใหม่นี้ ระบบเศรษฐกิจไทย ถูกผูกพันกับทุนนิยมศูนย์กลางอย่างหนาแน่น เริ่มแรกจากทศวรรษ 1960 ไทยได้กลายเป็นแหล่งผลิตเพื่อการนำเข้า แม้ส่วนใหญ่ของการผลิตที่สำคัญจะตกอยู่ภายใต้การร่วมทุนกับต่างชาติ (เงื่อนไขต่าง ๆ บรรษัทข้ามชาติได้เปรียบ) แต่กิจการผลิตบางส่วนเป็นอิสระอยู่บ้าง แต่ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1970 การขยาย การผลิตเพื่อการส่งออก ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เท่ากับยิ่งผูกมัดเศรษฐกิจไทยไว้กับความผันผวนของทุนนิยมศูนย์กลางมากขึ้น และในการผลิตนี้เราจะยิ่งสูญเสียอำนาจควบคุมมากขึ้น เพราะการผลิตในลักษณะนี้เป็นผลมาจากการย้ายแหล่งผลิตของบรรษัทข้ามชาติ ตามแผนการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศแบบใหม่ขั้นสูงขึ้นไป ภายใต้ภาวะตกต่ำของทุนนิยมศูนย์กลางซึ่งคงดำเนินต่อไปในช่วงครึ่งแรกของทศวรรษ 1980 การผลิตสินค้าอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก ที่อยู่นอกเครือข่ายของบรรษัทข้ามชาติ ย่อมประสบปัญหาการกีดกันทางการค้าในกลุ่มทุนนิยมศูนย์กลางอย่างแน่นอน

นโยบายส่งเสริมการผลิตทดแทนการนำเข้าที่ผ่านมา เป็นการเบียดเบียนทรัพยากรจากภาคชนบทอย่างมาก โดยนำมาสร้างบริการพื้นฐานและสาธารณูปโภค สำหรับการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมในเมือง การเบียดเบียนภาคชนบทเพื่อสร้างความมั่งคั่งให้แก่ภาคเมือง นั้นแสดงออกมาหลายรูปแบบ ตั้งแต่เรื่องการค้าขายพืชผลเกษตร การครอบครองที่ดินชนบทโดยเจ้าที่ดินในเมือง การดูดเงินออมจากชาวชนบทมาใช้ในเมือง

โดยการขยายตัวของธนาคารพาณิชย์ ระบบการจัดเก็บภาษีอากร (รวมค่าพรีเอมิยมข้าวด้วย) การจัดสรรงบประมาณแผ่นดิน และการให้บริการทางการศึกษาและสาธารณสุข ฯลฯ ทั้งนี้ก็เป็นไปเพื่อสนองลัทธิบริโภคนิยมของภาคเมือง อันเป็นลักษณะสำคัญข้อหนึ่งของระบบทุนนิยมรอบนอก บัจฉัยเหล่านี้นำไปสู่พัฒนาการที่เหลื่อมล้ำระหว่างเมืองกับชนบท ซึ่งนับวันจะมีช่องว่างมากขึ้น

ในอีกด้านหนึ่ง การขยายตัวของการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า มีส่วนสำคัญที่ทำให้ปัญหาดุลการค้าและดุลการชำระเงินขาดดุล เพราะจำเป็นต้องนำเข้าซึ่งสินค้าทุน สินค้าขั้นกลาง เพื่อใช้ในการผลิต อีกทั้งน้ำมันเชื้อเพลิงจำนวนมาก การขยายตัวของการผลิตนี้มีส่วนที่ทำให้ภาระหนี้สินต่างประเทศของไทยขยายตัวขึ้นติดตตามมา ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 5 ก็ได้มีแผนในการปรับโครงสร้างการผลิต โดยหันมาสู่การผลิตสินค้าสำเร็จรูปเพิ่มขึ้น แต่แนวทางนี้เป็นไปตามแผนการแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศแบบใหม่ในยุคที่บรรษัทข้ามชาติก้าวขึ้นครอบครองความเป็นเจ้าในกระบวนการสะสมทุนระดับโลก ขณะเดียวกันแม้จะมีการประกาศนโยบายพัฒนาชนบทอย่างครึกโครม แต่มีการจัดสรรงบประมาณให้ส่วนน้อยอย่างน้อยนิดและมิได้มีแผนการที่แน่ชัดในส่วนที่เกี่ยวกับการโครงสร้างอำนาจระหว่างชนชั้นในชนบท ซึ่งถ้าปราศจากกระบวนการนี้ ไม่ว่ารัฐจะทุ่มงบประมาณลงไปมากเท่าใด ผลแห่ง**“การพัฒนา”** เช่นว่านี้ก็ดำเนินไปในลักษณะเหลื่อมล้ำอยู่อย่างเดิม หรือขยายมากขึ้น จึงเห็นได้ชัดว่ารูปแบบการพัฒนาการเกษตรและอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าก่อปัญหาความไร้เสถียรภาพต่อระบบระบบเศรษฐกิจอย่างไรมาแล้ว การดำเนินนโยบายการผลิตเพื่อการส่งออกและแนวโน้มนโยบายพัฒนาชนบท (โดยละเลยปัญหาโครงสร้างทางชนชั้น) ย่อมนำเศรษฐกิจไทยเข้าสู่ภาวะถดถอยเป็นทุนนิยมรอบนอกมากขึ้น ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมที่ทับถมมา จะได้รับการซ้ำเติมมากขึ้นหากรัฐบาลและกลุ่มผลประโยชน์ที่ค้ำจุนอยู่ นำระบบเศรษฐกิจไทยเข้าสู่การแบ่งงานกันทำระหว่างประเทศอย่างสุดเหวี่ยง

บรรณานุกรม

- เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม (2524). **การวิเคราะห์ลักษณะการเป็นเจ้าของธุรกิจขนาดใหญ่ในประเทศไทย**. คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, (บรรณาธิการ). (2523). **วิวัฒนาการทุนนิยมไทย**. ฝ่ายวิชาการ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และกลุ่มเศรษฐศาสตร์ศึกษา คณะเศรษฐศาสตร์ มธ.
- รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์. (2523). ระบบเศรษฐกิจไทย: วิฤตการณ์แห่งโครงสร้างและวิฤตการณ์แห่งเส้นทางการพัฒนาเศรษฐกิจ. **วารสารธรรมศาสตร์**, 9(3).
- ณรงค์ชัย อัครเศรณี และคณะ. (2523). **การพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศไทย**. บริษัทเงินทุนแห่งประเทศไทย
- สมศักดิ์ แต่มบุญเลิศชัย .(2523). สภาพปัญหาของการพัฒนาอุตสาหกรรมไทยในปัจจุบัน. **วารสารธรรมศาสตร์**, 9(3).
- เศรษฐกิจไทย: **โครงสร้างกับการเปลี่ยนแปลง**. (2522). ฝ่ายวิชาการ คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุทธิ ประศาสน์เศรษฐ์. (2523). **วิวัฒนาการเศรษฐกิจไทย**. ไทยศึกษา (หน่วยที่ 3) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมิกราช.
- Amin, S. (1976). *Unequal Development*. Delhi: Oxford U.P.
- Frobel, F., Heinrichs, J., & Kreye, O. (1980). *The New International Division Of Labour*. Cambridge U.P.
- Ingram, J. C. (1955). *Economic Chang in Thailand Since 1850*. Stanford U.P.
- Nartsupha, C. (1970). *Economic Development of Thailand, 1956-1965*. Prae Pittaya Press.

Permtanjit, G. (1981). Political Economy of Dependent Capitalist Development: Study on the Limits of the Capacity of the State to Rationalize in Thailand. Ph.D. Dissertation, University of Pennsylvania.

Prasartset, S. (1975). A Study of Production and Trade of Thailand, 1855-1940. Ph.D. Thesis Sydney University.